

Rott, Dariusz

Andrzej Frycz Modrzewski - humanista irenicznego pojednania

Slavica litteraria. 2023, vol. 26, iss. 2, pp. 33-37

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2023-2-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79434>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20240202

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Andrzej Frycz Modrzewski – humanista irenicznego pojednania

Dariusz Rott (Katowice)

Abstrakt

Artykuł skrótkowo omawia postać najwybitniejszego irenisty w kulturze literackiej polskiego Renesansu. Andrzej Frycz Modrzewski (1503–1572) był polemistą, reformatorem, pisarzem i teologiem, jednym z najwybitniejszych myślicieli europejskich epoki renesansu. Choć jego twórczość była bogata, znany jest przede wszystkim jako autor jednego dzieła – *O poprawie Rzeczypospolitej* (pierwsze łacińskie wydanie tego dzieła ukazało się w Krakowie w 1551 roku). Autor artykułu skupia się na najważniejszych elementach biografii autora w *De Republica emendanda* i omawia jego osiągnięcia literackie, podkreślając tematy ireniczne w jego twórczości. Modrzewski był jednym z przedstawicieli nurtu irenicznego i dążył do budowania wspólnoty, pomimo mniejszych różnic, oraz do tworzenia podstaw jedności chrześcijan, apelował o pojednanie różnych wyznań.

Słowa kluczowe

Andrzej Frycz Modrzewski; *De Republica emendanda*; Renesans

Abstract

Andrzej Frycz Modrzewski – a Humanist of Irenic Reconciliation

The article synthetically discusses the figure of the most eminent irenist in the literary culture of the Polish Renaissance. Andrzej Frycz Modrzewski (c. 1503–1572) was a polemicist, reformer, writer, and theologian, one of the most outstanding European thinkers of the Renaissance era. Although his body of work was rich, he is widely known as the author of a single work – *On the Improvement of the Commonwealth* (the first Latin edition of this work was published in Krakow in 1551). The author of the article focuses on the most important elements of the author's biography in *De Republica emendanda* and also discusses his literary achievements, emphasizing the irenic themes in his work. Modrzewski was one of the representatives of the irenic movement and sought to build a sense of community, transcending minor differences, and laying the foundation for Christian unity, he appealed for reconciliation among different faiths.

Key words

Andrzej Frycz Modrzewski; *De Republica emendanda*; Renaissance

W swoim artykule w sposób syntetyczny omawiam postać najwybitniejszego irenisty w kulturze literackiej polskiego renesansu. Andrzej Frycz Modrzewski (ok. 1503–1572) to polemista, reformator, pisarz i teolog, jeden z najwybitniejszych europejskich myślicieli doby renesansu. Skupiam się na najważniejszych elementach biografii autora *De Republica emendanda*. Omawiam także jego dorobek literacki, skupiając się na wątkach irenicznych obecnych w jego twórczości.

Andrzej Frycz Modrzewski urodził się około 1503 roku w Wolborzu, w ziemi sieradzkiej, w rodzinie szlacheckiej¹. Datę tę odtwarzamy pośrednio, podobnie jak w przypadku Jana Kochanowskiego, na podstawie wpisu do księgi immatrykulacyjnej Akademii Krakowskiej, gdzie Andrzej Frycz Modrzewski zapisał się w 1517 roku (na studia wysyłano wówczas zazwyczaj chłopców czternastoletnich). Pierwsze nauki pobierał najprawdopodobniej w Wolborzu, a w roku 1514 znalazł się wśród uczniów szkoły parafialnej przy kościele Bożego Ciała w Krakowie. Bakalaureat sztuk wyzwolonych uzyskał w Akademii Krakowskiej w 1519 roku (z pierwszą lokatą). Posiadał ugruntowaną wiedzę filozoficzną i erudycję historyczną.

Około 1523 roku rozpoczął służbę urzędniczą w kancelarii prymasa Jana Łaskiego. Z rodziną Łaskich związał się odtąd na długie lata. W semestrze zimowym roku akademickiego 1531/1532 studiował w Wittenberdze. Zaprzyjaźnił się z jednym z najwybitniejszych przywódców reformacji – Filipem Melanchtonem. Pośredniczył także w sprowadzeniu do Polski słynnej biblioteki Erazma z Rotterdamu. Odbывał liczne podróże dyplomatyczne, m.in. do Lipska, Paryża i do Szwajcarii.

Około 1540 roku otrzymał beneficja kościelne. Był również sekretarzem królewskim. Jednak dekret biskupa pozbawił Frycza prebendy i anulował jego niższe święcenia kapłańskie. Uwolniony od święceń kapłańskich Andrzej Frycz Modrzewski około 1560 roku ożenił się. Urodziło mu się troje dzieci.

Modrzewski tak pisał w swoim życiorysie:

*„Wczesna młodość upłynęła mi na studiach szkolnych, po czym zaprowadzono mnie na dwór da kariery. Z czasem wróciłem do nauk, jak wygnaniec odzyskujący ojczyznę, w dobrze już dojrzałym wieku. A ponieważ widziałem, jak zewsząd szarpią wiarę, zabrałem się do czytania pism obydwu stron z pełnym bezstronnością usposobieniem, ale jednocześnie na tyle ostrożnym, aby nie utrudnić sobie poznania prawdy przez przyjęcie z góry jakiegokolwiek opinii. Być może, omyliłem się w sądzie, co się nierzadko zdarza najwybitniejszym nawet umysłom, zwłaszcza w sprawach ważnych oraz w dowodzeniach rzeczy przeciwnych, w różny sposób powikłanych. Zawsze jednak trzymałem się tej reguły, aby niczego nie ogłaszać za pewnik [...] Gdy więc z rozkazu króla miałem z posłami wyruszyć na sobór trydencki, zacząłem zbierać moje rozważania i wydawszy je drukiem zapoznawać z nimi innych, prosząc, aby każdy ze swojej strony zbadał, czy przypadkiem nie znajdzie w moich pismach czegoś godnego krytyki i nagany.”*²

1 Najważniejsze fakty biograficzne podają za: KOROLKO, Mirosław: *Andrzej Frycz Modrzewski. Humanista, pisarz*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978, s. 198–209.

2 Ibidem, s. 181.

Choć jego twórczość jest bogata, powszechnie znany jest jako autor jednego dzieła – *O poprawie Rzeczypospolitej* (pierwsze łacińskie wydanie utworu *Commentariorum de Republica emendanda* ukazało się w Krakowie w 1551 r.).

Modrzewski debiutował w 1543 r. utworem *Łaski, czyli o karze za mężobójstwo* (w języku staropolskim „mężobójstwo” to inaczej zabójstwo), który dotyczył rażącej dysproporcji w wymierzaniu kar.

Swoje najbardziej znane dzieło, *O poprawie Rzeczypospolitej*, wielki traktat, w którym podjął problematykę ustrojową, społeczną i religijną, przedstawiając syntetyczny i wszechstronny projekt Rzeczypospolitej, zadedykował ówczesnemu królowi Polski Zygmuntowi Augustowi, co jednak nie uchroniło utworu przed ingerencją cenzury. 25 lipca 1551 r. w krakowskiej drukarni Łazarza Andysowica ukazało się dzieło zawierające tylko trzy, z pięciu, księgi: *O obyczajach*, *O prawach* i *O wojnie* (mimo że nawet w tytule zaznaczono, że całość liczy pięć ksiąg). Nie ukazały się wówczas księgi *O Kościele* i *O szkole*. Dopiero trzy lata później, w 1554 roku w szwajcarskiej drukarni Johanna Oporinusa w Bazylei traktat Modrzewskiego ukazał się w całości. Sam Oporinus, jak to zaświadcza jego doradca, humanista, Celio Secondo Curione, miał wypowiadać się o dziele Frycza, w sposób następujący: „*Od początku świata nie wydali niczego w tym rodzaju ani starożytni, ani nowożytni.*”³ Dzięki wydaniom łacińskim, a także przekładom na inne języki narodowe, dzieło Modrzewskiego uzyskało międzynarodowy rozgłos. W księdze *O szkole* Frycz Modrzewski pisał m.in.:

*„Istnieje stary i od początku społeczności przyjęty obyczaj, iż państwo ma staranie o szkołach, z których dobrego urzędnika wynika wielka chluba żywota ludzkiego i religii, z zaniedbania zaś – wypaczenia i zło. Kiedy rozczytuję się w dziejach starożytnych, widzę, iż nie było żadnego narodu ani tak bardzo oglądzonego, ani tak bardzo pozbawionego ludzkiej oglady, który by nie troszczył się szczególnie o dobre wychowanie młodzieży [...]”*⁴

W *Mowie o wysłaniu posłów na sobór* Modrzewski stwierdzał natomiast:

*„Prośmy tedy pokornie Boga najlepszego i najwyższego, aby ulitowawszy się nad nami wszystkimi sprawił przez naszych biskupów to, co mogłoby się przyczynić do godności, pożytku i zespolenia Kościoła, to jest członków ciała Chrystusowego. Prośmy, ażebyśmy następnie z tymi, z którymi łączy nas wyznanie przy chrzcie, z którymi wyznajemy wiarę w jedynego Jezusa Chrystusa, z którymi wspólny nam zakon, prorocy, Ewangelia, wspólna śmierć Chrystusowa, z którymi oczekujemy tego samego dziedzictwa królestwa niebieskiego, myśleli to samo o religii Boga nieśmiertelnego, tworzyli jedna owczarnię i radośnie wszyscy oczekiwali dnia, w którym z tego świata wezwani zostaniemy do żywota wiecznego.”*⁵

3 FRYCZ MODRZEWSKI, Andrzej: *Wybór pism*, oprac. Waldemar Voisé. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977, s. X.

4 Ibidem, s. 195.

5 Ibidem, s. 87–88.

Z Pisma świętego czerpał Modrzewski uzasadnienie dla reguł współżycia między ludźmi w idealnej Rzeczypospolitej, która miałaby być, w jego opinii, budowaniem Kościoła Bożego na ziemi:

„Czymże bowiem innym jest Kościół, jak nie zgromadzeniem ludzi wierzących w Chrystusa? A czy mocnym dowodem tego, że ludzie mogą się mylić, nie jest dla nas Piotr? A owi pasterze, których ospałość i gnuśność tak dobrze wszystkim znana, pouczyli kogoś o rzeczach zbawiennych? Jeżeli zaś błądzą pasterze, to cóż dopiero ich zastępcy? I cóż lud? Czy nie będzie tu miało zastosowania ewangeliczne przysłowie, że gdy ślepiec prowadzi ślepcę, obaj wpadają w jamę? Obstają bowiem przy tym ludzie uczeni, iż to, co mówi się nieomyślności Kościoła, należy rozumieć jako coś odnoszącego się do powszechnego Kościoła. Ponieważ zaś Kościół powszechny składa się ze wszystkich szczerze wierzących w Chrystusa (gdziekolwiek oni są na świecie), przeto nie powie się o nim, iż błądzi – choćby nawet błądziła olbrzymia większość – jeżeli niektórzy od tego błędu są wolni” (67–68).

Modrzewski był również autorem *Mowy Prawdomówcy Perypatetyka*, a także *Sylw*.

Ostatnie smutne lata życia Modrzewskiego to walka z polemistami (najważniejszym z nich był Stanisław Orzechowski). Zmarł na zarazę jesienią 1572 r. w Wolborzu. Dokładna data śmierci nie jest znana.

Był jednym z najznakomitszych intelektualistów polskiego i europejskiego odrodzenia, reprezentantów nurtu irenicznego pokrewnego mniej myśli Mikołaja z Kuzy, a bardziej irenizmowi erasmiańskiemu. Modrzewski starał się szukać wspólnoty, ponad mniejszej wagi odmiennościami i tworzyć podwaliny jedności chrześcijan. Apelował wreszcie o zgodę różnowierców (w księdze O Kościele wspominał też o Czechach, „naszych współplemiennikach”⁶ I 491), nie akceptował tego, że tylko „rzymianie” (czyli rzymscy katolicy), siebie jedynie „mianują katolikami”⁷, o zwartość ruchu reformacyjnego i sobór narodowy. W tym zakresie był humanistą idealistycznym. Jak pisał Waldemar Voisé:

„Bliższy wgląd w problematykę wzajemnych stosunków między państwem i Kościołem pozwala stwierdzić, że Fryczowa próba reformy Kościoła wynikała przede wszystkim z prób reformy państwa, a w każdym razie, że reformy wyznaniowe miały charakter instrumentalny w stosunku do reform społeczno-politycznych.”⁸

Warto dzisiaj szczegółowo badać jego piśmienniczą spuściznę i wczytywać się w jego twórcze dokonania.

6 FRYCZ MODRZEWSKI, Andrzej: *Dziela wszystkie*. T. 1: *O poprawie Rzeczypospolitej*. Tł. Edwin Jędrkiewicz. Red. Stanisław Bodniak. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 491.

7 FRYCZ MODRZEWSKI, Andrzej: *Wybór pism*. Op. cit., s. LXI.

8 Ibidem.

Literatura

- FRYCH MODRZEWSKI, Andrzej: *Dziela wszystkie*. T. 1: *O poprawie Rzeczypospolitej*. Tł. Edwin Jędrkiewicz. Red. Stanisław Bodniak. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953.
- FRYCH MODRZEWSKI, Andrzej: *Wybór pism*. Oprac. Waldemar Voisé. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.
- KOROLKO, Mirosław: *Andrzej Frycz Modrzewski. Humanista, pisarz*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978.
- KOROLKO, Mirosław: *Humanista niezłomny*. In: *Pisarze staropolscy. Sylwetki. T. 1*. Red. S. Grzeszczuk. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1991.

prof. dr hab. Dariusz Rott

Wydział Humanistyczny
 Uniwersytet Śląski w Katowicach
 ul. Uniwersytecka 4, 40-007 Katowice, Polska
 dariusz.rott@us.edu.pl

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

